

אין השקר הזה גלוי לרבים, שהרי אף על פי ששאר האנשים לא ראו שהתחדשה הלבנה, יתכן שהעדים ראו.

והגמרא ממשיכה לעסוק בענין קידוש החדש:

אמר שמואל: יכילנא לתקוני לכולה גולה, אני יכול להתקין את סדר השנים והחדשים לכל בני הגולה, בלי לראות את הלבנה, מפני שאני בקי במהלך הלבנה ובסדר המזלות. ואם הייתי צריך לקבוע לוח שנה, הייתי מסוגל לעשות זאת.

אמר ליה אבא אבוה דרבי שמלאי לשמואל: האם ידע מר, **האי מילתא דתניא בסוד העיבור,** האם יודע הרב, מה הוא הביאור בדברי הברייתא הנקראת "סוד העיבור", שנאמרו בה דברים ברמז.

"נולד קודם חצות או נולד אחר חצות". יש חילוק בין אם היה מולד הירח קודם חצות או אחר חצות. ודבר זה רמז הוא.

אמר ליה שמואל: לא ידעתי מובנו.

אמר ליה אבא, אבוה דרבי שמלאי: מדהא לא ידע מר, איכא מילתא אחרנייתא דלא ידע מר. ממה שאתה לא יודע את המושג הזה, נראה שיש דברים נוספים שאינך יודע.

כי סליק רבי זירא, כאשר רבי זירא עלה לארץ ישראל, **שלח להו,** לחבריו שבבבל, שני דברים שלמד בארץ ישראל:

חסר, (488) והרי הוא מוסיף יום אחד מעבר לשבועות השלמים [28 יום הם 4 שבועות שלמים, ויום אחד מיותר].

זו דעת אחרים.

אבל דעת רבי יהושע בן לוי כחכמים, ולפיכך אמר שמאיימים על העדים כדי לעבר את החדש, אבל לא כדי לקדשו.

רב דימי מנהרדעא מתני בדברי רבי יהושע בן לוי **איפכא:**

מאיימין על העדים על החדש שלא נראה בזמנו, שיעידו שקר, שהלבנה התחדשה ביום השלשים, כדי לקדשו לפני זמנו.

ואין מאיימין על העדים על החדש שנראה בזמנו, שלא יעידו שראו את חידוש הלבנה, כדי לעברו.

מאי טעמא?

כ-ב ומשנינן: **האי,** כאשר החדש נראה ביום השלשים, ואין העדים מעידים על הדבר, הרי זה **מחזי כשקרא.**

השקר גלוי לרבים, מפני שיש הרבה אחרים שראו את הלבנה, ונראה שבית דין עיברו את החדש על ידי שקר.

אבל **האי,** כאשר החדש לא נראה בזמנו, הרי גם אם העדים יעידו בשקר שראוהו, בכל זאת, **לא מחזי כשקרא.**

488. הטורי אבן [ד"ה תיובתא] פירש שעושים את שני חדשי אדר שבשנה מעוברת חסרים. אבל האחרונים הביאו שבגמרא ערכין ט ב

להשמיענו שאפילו אם לא נראתה הלבנה מקדשים את החדש על פי החשבון. ואין אומרים שמצוה לקדש על פי הראיה.

א. לדעת הסוברים שמאיימים על העדים שלא ראו את חידוש הלבנה ביום השלשים, שיעידו עדות שקר על מנת לקדש את החדש לפני זמנו. הדברים אינם אמורים בכל מקרה. אלא —

צריך שיהא לילה ויום מן החדש. צריך שבלילה, אור ליום השלשים, כבר לא יראו את הלבנה השייכת לחודש שעבר.

אבל אם עדיין רואים בלילה, אור ליום השלשים, את הלבנה מן החדש שעבר, היום כולו הולך אחר הלילה שלפניו.

ומאחר שהלילה היה שייך לחודש שעבר, ממילא גם היום שייך לחודש שעבר. (489)

ואין מקדשים את החדש לפני זמנו, כי היות ובלילה עדיין נראתה הלבנה מהחודש שעבר, הכל יודעים שיום זה אינו ראש חודש. ואם יקדשו בו את החודש לפני זמנו, הדבר נראה לעין כל כשקר.

ב. וזו שאמר **אבא אבוה דרבי שמלאי** לפני שמואל, ולא ידע לפרש מהו החילוק בין נולד קודם חצות לנולד אחר חצות, כך פירושה:

המולד, הינו הזמן שבו הלבנה מתחדשת, ומתחילה את מחזור החדש החדש.

הלבנה מקיפה את כדור הארץ [בחישוב ממוצע, שידוע מדורות קודמים, במסורת חז"ל]. אחת לעשרים ותשעה ימים, ושנים עשרה שעות, ותשצ"ג חלקים [כל "חלק" הוא שלש שניות, בקירוב].

רק חציו של הירח מואר על ידי קרני החמה, ואילו חציו השני הוא אפל לעולם.

במשך ההקפה סביב כדור הארץ משתנה, בהדרגה, החלק המואר של הירח הפונה כלפי כדור הארץ, כאשר בתחילת ההקפה מופנה אלינו בעיקר חלקו האפל של הירח,

מבואר שלדעת אחרים חדש העיבור מלא. והיו מחסרין כנגדו חדש אחר בחדשי הקיץ [רש"ש והגהות אמרי ברוך על טורי אבן]. ואף הטורי אבן עצמו הביא גמרא זו לעיל ו ב [רש"ש].

489. כך פירש רש"י. ותוספות הקשו על זה, שבסוף החדש אין הלבנה יכולה להראות בתחילת הלילה כלל. [שבאמצע החדש הלבנה נראית כל הלילה מתחילתו עד סופו. ומכאן ואילך היא מתחילה להתאחר, ובסוף החדש היא נראית מסוף הלילה עד כעבור 12 שעות, דהיינו בסוף היום. ע"ש].

[ועיין שם שהקשו קושיא נוספת].

ונבאר כאן את דעת בעל המאור והכוזרי [מאמר ב אות כ] בהסבר דברי הגמרא כאן. וזה

נוגע הלכה למעשה לענין "קו התאריך" כדלהלן, [ובדבריהם מתורצת קושיא תוספות]:

הארץ היא כדורית, ולכן מתעוררת השאלה היכן מתחיל היום [כלומר, אם נצא מארץ ישראל בחצות היום וניסע לכיוון מערב במהירות שבה ניתן להקיף את כדור הארץ בעשרים וארבע שעות, לא נראה את שקיעת החמה כלל, וכל הזמן השמש תעמוד בחצי הרקיע, ועל כן נשאלת השאלה: באיזה נקודה בכדור הארץ נקבע, שבזריחת החמה שם מתחיל היום].

דעת הכוזרי ובעל המאור שכדור הארץ מתחלק לשני חלקים. החלק העליון והחלק התחתון:

החלק העליון הוא החצי המיושב [בזמנם] של כדור הארץ, ומרכזו הוא ירושלים [כך כתוב

ורק חלק זעיר מחלקו המואר פונה אלינו. מילוי הירח באופן הדרגתי, מתחילת החדש עד אמצעיתו, וכן חסרון הירח לאחר אמצע החדש, הוא תוצאה מהשינוי המתמיד של מיקום הלבנה בהקיפה את כדור הארץ.

ולכן באמצע החדש נראית הלבנה זורחת במלואה. בשעת המולד עצמו, נשלמת ההקפה החדשית של הלבנה סביב כדור הארץ, ואז אין הלבנה נראית לעין כלל. כי אז היא נמצאת בין כדור הארץ לשמש, וכל הצד המואר פונה כולו כלפי השמש.

לקראת סוף ההקפה, וכן בתחילת ההקפה, "נעלמת" הלבנה מעין כל רואה, עקב מיעוט קרני האור המוחזרים ממנה, לפי שאין עין האדם מסוגלת אז לקלוט קרני אור מועטות כל כך.

השמש מקרינה את אורה על הלבנה, והלבנה מחזירה אותו לעבר כדור הארץ. בשעה שהלבנה עושה את מחצית היקפה סביב כדור הארץ, נחשף כלפי כדור הארץ כל צידו של הירח הפונה אל קרני השמש,

לפי זה ביארו הרז"ה והכוזרי את דברי הגמרא כאן כדלהלן:

"צריך שיהא לילה ויום מן החדש". והיינו, שצריך שהמולד יהיה לפני תחילת ליל ראש חדש [ולא כפי שפירש רש"י שמדובר כאן על ראיית הלבנה הישנה].

אבל, אין צורך שהמולד יהיה דוקא בארץ ישראל לפני תחילת ליל ראש חדש, אלא מספיק שהמולד יהיה בקצה המזרח [סין] לפני ראש חדש. ולכן, אם המולד חל בירושלים בתוך 18 השעות הראשונות של היום [שבת למשל], אזי אפשר כבר לקדש את החדש, כי בסין עדיין לא התחיל היום [שבת]. שהרי היום מתחיל שם 18 שעות לאחר ירושלים.

החזון איש [בקונטרס י"ח שעות. או"ח סימן סד] פסק להלכה בענין קו התאריך כדעת הכוזרי והרז"ה. שהסכימו לדבריהם כמה ראשונים. [והוסיף, שאין קובעים את קו התאריך ממרחק 6 שעות בירושלים ממש, אלא ממקום שמתחילה היבשה. עיין שם].

אבל יש אחרונים שפסקו שבמרחק 12 שעות מירושלים מתחיל קו השתנות היום. עיי' ס' "היומם בכדור הארץ", והביאו החזון איש, ודחה דבריו מכל וכל. ע"ש.

בבעל המאור. אבל עיין שינויי לשון בכוזרי בזה].

והחלק התחתון הוא החלק שאינו מיושב [אז]. וכדלהלן:

החמה מקיפה את כדור הארץ ב-24 שעות. ומכאן, שאת חצי הכדור, השמש מקיפה ב-12 שעות.

ירושלים נחשבת מרכז החצי העליון של כדור הארץ. ולכן מירושלים למזרח, עד מקום שהשמש זורחת בו 6 שעות לפני ירושלים – נחשב מזרח הישוב.

ומירושלים למערב עד מקום שהשמש זורחת בו 6 שעות אחרי ירושלים – נחשב מערב הישוב.

היום מתחיל במזרח הישוב. כלומר, כל מקום שממזרח לירושלים עד מרחק 6 שעות, היום מתחיל בו לפני ירושלים [כגון: השבת נכנסת שם 6 שעות לפני ירושלים]. אבל, המקומות היותר מזרחיים, שהשמש מתחילה לזרוח בהם שש שעות לפני ירושלים, כגון בסין, היום מתחיל בהם 18 שעות לאחר ירושלים. דהיינו, רק כעבור 18 שעות מכניסת השבת בירושלים אזי השבת תיכנס שם [ואין אומרים שאדרבה השבת נכנסה 6 שעות קודם].

פהרי! אם אנו יודעים שהמולד היה לאחר חצות, והעדים מעידים שראו את הלבנה לפני השקיעה, בידוע שהם עדי שקר.

אמר רבי זירא אמר רב נחמן: כ"ד שעי מכסי פיהרא. 24 שעות הירח מכוסה מן העין:

ואם אירע שהיה המולד בחצות היום, הרי:

לדידן, לבני בבל, הירח מתכסה שית מעתיקא, ותמני פרי מחדתא.

שש שעות לפני המולד מתכסה לנו הירח במחזור השייך לחודש שעבר, ושמונה עשרה שעות לאחר המולד מתכסה הירח במחזור השייך לחודש הבא. (491)

כי לבני בבל, הגרים במזרח לארץ ישראל, שוקעת החמה ביום האחרון של החודש לפני שהיא שוקעת בארץ ישראל, ואין הם יכולים לראות את הופעת הלבנה סמוך לשקיעת החמה כפי שהיא מופיעה אז בארץ ישראל, שש שעות אחר המולד שהיה באמצע היום.

מחשבין את תולדתו, את שעת מולד הירח של חודש תשרי, שהוא ראש השנה, על פי החשבון, ולפי זה יודעים מתי הוא יראה לעין:

אם נולד קודם חצות היום — בידוע שנראה הירח לעין אחרי שש שעות, סמוך לשקיעת החמה, והרי יום זה הוא ראש השנה.

ואם לא נולד קודם חצות — בידוע שלא נראה לעין סמוך לשקיעת החמה, אלא אחר כך, ואי אפשר לעשותו לראש השנה.

מפני שהירח נראה לאחר המולד בקצה המערבי דרומי של השמים.

והוא קרוב לבני ארץ ישראל הגרים במערב, כדלהלן. ולכן הם רואים אותו שש שעות לאחר המולד. (490)

והוינן בה: למאי נפקא מינה מתי הירח יראה? הרי על פי עדים מקדשים את החודש, ובלאו הכי אין הם יכולים להעיד עד שהירח יראה!

אמר ענה רב אשי: נפקא מינה לאכחושי

שהרי השבת מתחילה בסין רק כעבור 18 שעות מירושלים, ומאחר שהלבנה נראתה בירושלים לפני חצות נמצא שיש יותר משש שעות עד סוף השבת. ולכן הלבנה תיראה בסין בשבת סמוך לשקיעה, כעבור 24 שעות מהמולד. אבל אם המולד היה אחר חצות, נמצא שהלבנה לא תיראה בשום מקום בעולם ביום השבת [שהרי במרחק שהוא מעבר ל-18 שעות, מתחילים את היום 6 שעות לפני ירושלים], ומקדשים את החודש ביום ראשון.

491. כך פירש רש"י. אבל דעת המאור וכוזרי

490. כך פירש רש"י. אבל הכוזרי ובעל המאור [הנ"ל בהערה הקודמת] פירשו את הגמרא כאן באופן אחר לשיטתם:

צריך שהלבנה החדשה תיראה בראש חדש במקום כל שהו בעולם.

כאשר הלבנה נולדה לפני חצות יום השבת בירושלים, אפשר לקדש את החודש באותו יום, אף על פי שהלבנה נסתרת מן העין 24 שעות לאחר המולד [לדעת הרז"ה והכוזרי], והיא לא תיראה בירושלים אותו היום, בכל זאת אפשר לקדש את החודש, היות והלבנה תראה בסין לפני שקיעת החמה של מוצאי שבת.

שלא תראה הלבנה הישנה אפילו בלילה אור ליום השלשים שבו מקדשין את החדש.

אבל אם נראתה בתחלת הלילה, אין בית דין יכולים לקדשה לצורך ביום השלושים.

והוינן בה: מנלן דין זה?

ומשנינן: רבי יוחנן אמר: לפי שנאמר [ויקרא כג] בענין יום הכיפורים: "מערב עד ערב תשבתו שבתכם". מכאן שהיום הולך אחר הלילה במועדות [המועד מתחיל מהלילה, ומסתיים בסוף היום].

וכן בראש חדש, הרי הוא מתחיל מהלילה. ולפיכך צריך שאף ליל ראש חודש לא יהיה שייך לחודש שעבר.

ריש לקיש אמר: לפי שנאמר [שמות יב] בענין אכילת מצות בחג הפסח: "בראשון בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצות, עד יום האחר ועשרים לחדש בערב". מכאן שהמועד יוצא בתחילת הערב. והיינו, שהמועדים מתחילים מן הלילה, ומסתיימים בסוף היום שלמחרת.

והוינן בה: מאי בינייהו, מה ההבדל ביניהם להלכה?

אביי אמר: משמעות דורשין איכא בינייהו. אין ביניהם הבדל הלכה למעשה, אלא נחלקו מהיכן לדרוש דבר זה.

רבא אמר: אם נראתה הלבנה במחזור שייך לחודש שעבר לפני חצות הלילה, בזה

ולכן, מתכסה מהם הירח בשש השעות שלפני המולד, ואין הוא מופיע לפניהם אלא למחרת בבוקר, שמונה עשרה שעות לאחר המולד. [אלא, מחמת אור השמש בשעת הזריחה אי אפשר להבחין בו באופן רגיל, אלא סמוך לשקיעת החמה].

ואילו לדידהו, לבני ארץ ישראל, השוכנת מערב לבבל, הירח מתכסה שית מחרתא, שש שעות במחזור השייך לחודש החדש. ותמני סרי מעתיקא. ושמונה עשר שעות מן המחזור השייך לחודש הישן.

מפני שהירח החדש [שלאחר המולד] נמצא בקרן מערבית דרומית הנראית יותר מאוחר לבני ארץ ישראל. ולפיכך אינו מתכסה מהם אלא שש שעות, ומופיע סמוך לשקיעה. אבל לפני המולד, בפעם האחרונה שיכול להראות, ובשעת זריחתו במזרח, והוא רחוק אז מארץ ישראל, ולכן אין רואים אותו 18 שעות לפני המולד. (492)

נמצא שבכל מקום מתכסה הירח בסך הכל 24 שעות.

למאי נפקא מינה בדבר?

אמר רב אשי: לאכחושי סהדי.

אם העדים אמרו שראו את הלבנה הישנה והחדשה בתוך 24 שעות, בידוע שהם עידי שקר.

אמר מר, רבי זירא, לעיל: צריך שיהא לילה ויום מן החדש.

492. בעל המאור הקשה: איך יתכן שיהיה הבדל שעות רב כל כך בין בבל לירושלים? הרי הבדל

שהלבנה מתכסה 24 שעות לאחר המולד. עיין ברז"ה פירוש אחר בגמרא.

איכא בנייהו. יש הבדל הלכה למעשה בין רבי יוחנן לבין ריש לקיש:

לדעת רבי יוחנן, שלמד שהיום הולך אחר הלילה מיום הכיפורים, צריך שמתחילת הלילה לא תראה הלבנה השייכת למחזור הישן. שהרי יום הכיפורים מתחיל מתחילת הלילה שנאמר: "מערב עד ערב".

אך לדעת ריש לקיש, שלמד כי היום הולך אחר הלילה מאכילת מצה, אין תחילת הלילה שייכת לראש חדש עד חצות.

מפני שהפסוק אומר: "בראשון [בניסן], בארבעה עשר יום לחדש בערב, תאכלו מצות. עד יום האחד ועשרים לחדש בערב".

ופסוק זה מדבר באכילת רשות בשבעת ימי הפסח, שהרי אין חובה לאכול מצה אלא רק בלילה הראשון בלבד.

ובלילה הראשון של פסח, שאכילת המצה היא חובה, היא נאכלת עם קרבן הפסח, שנאמר בו: "ואכלו את הבשר בלילה הזה, על מצות ומרורים יאכלוהו", וקרבן פסח נאכל עד חצות.

ומאחר שקרבן הפסח נשחט ביום ארבעה עשר בניסן, הרי אכילתו ואכילת המצה שעמו, שייכים ליום הארבעה עשר, שבו נשחט הפסח.

ומכאן, שרק מחצות הלילה נחשבת אכילת המצה שייכת לט"ו בניסן, שהוא יום טוב ראשון של פסח.

ולכן, לדעת ריש לקיש, אם לא נראית הלבנה

הישנה אלא לאחר חצות, אם רצו בית דין לאיים על העדים למחרת שיעידו שראו את חידוש הלבנה על מנת לקדשו לפני זמנו, כדי להרחיק את יום הכיפורים משבת, הם רשאים לעשות כן.

אמר רבי זירא אמר רב נחמן: בחוץ לארץ, שאין יודעים מתי בית דין יקדשו את החודש, עושים שני ימי יום טוב מספק.

וכל ספיקא — לקמיה שדינן! כל יום טוב שני שעושים מחמת הספק, עושים אותו ביום שאחרי התאריך הכתוב בתורה, לפי הלוח הנהוג בחוץ לארץ, על פי החשבון.

כגון: יום טוב ראשון של פסח, שהוא בט"ו ניסן, עושים אותו בט"ו וט"ז על פי חשבונם.

וכן יום טוב ראשון של סוכות, שהוא בט"ו תשרי, עושים אותו בט"ו וט"ז.

[בחוץ לארץ היו מחשבים את הלוח, בהנחה שאלול ואדר חסרים, ושאר החדשים בדרך כלל עושים אחד מלא ואחד חסר, כפי שאנו מחשבים היום על ידי חשבון].

ורב נחמן בא למימרא, לומר, דחמיסר ושיתסר עבדינן. אבל ארביסר לא עבדינן. שעושים רק את ט"ו וט"ז ימים טובים, אבל לא את י"ד שלפניהם.

ומקשינן: וליעבד נמי ארביסר, יעשו גם את י"ד יום טוב דלמא [שמא] חסרוה לאב וחסרוה לאלול. ואנחנו בני חוץ לארץ, הרי אנו מחשיבים את אב חודש מעובר [ואת אלול חסר], ונמצא שביום השלישי לאלול

השעות בין ארץ ישראל לבבל הוא פחות משעה! ועיין שם שמבאר את כל דברי הגמרא באופן אחר.

שבו חל ראש השנה לפי חשבוננו, כבר היה ב' תשרי בארץ ישראל [וראש השנה שלהם חל יום אחד קודם לכן].

ולכן צריך לעשות גם את יום י"ד תשרי יום טוב, מפני שהוא חל ט"ו בארץ ישראל.

וכן לענין ניסן, יש לחוש שמא בארץ ישראל חיסרו את שבט, ואילו בני חוץ לארץ מחשיבים את שבט חודש מעובר.

כא-א ומתריצין: מאחר שסדר החדשים הוא אחד מלא ואחד חסר [היות שכל 29 יום וחצי בקירוב הלבנה מתחדשת. ובמשך 59 יום עוברים 2 חדשים], הרי תמוז הוא חודש חסר. ואם עשו גם את אב חסר, נמצא שהיו שני חדשים חסרים, זה אחר זה.

ותרי ירחי חפירי — קלא אית להו. כאשר שני חדשים חסרים זה אחר זה, הרי זה דבר יוצא דופן, ויש קול לדבר, והקול מגיע לפני תשרי אף למקום שאין שלוחי בית דין [שהיו יוצאים באלול] מגיעים.

[וכן לענין פסח: הרי טבת חסר לפי סדר החדשים. ואם חיסרו את טבת ושבט זה אחר זה, הקול מגיע אף למקומות הרחוקים, לפני הפסח].

ועתה הגמרא מביאה כאן כמה מעשים הקשורים לעיבור החדש ועיבור השנה:

לוי אקלע לבבל בחדסר בתשרי. לוי הזדמן לבבל ב"א תשרי על פי חשבונם של בני בבל.

אמר: בסים תבשילא דבבלאי — ביומא רבה דמערכא! טעים תבשיל הבבלים ביום צום הכיפורים שבארץ ישראל.

כלומר, בבבל חיטבו את אלול חודש חסר, כפי סדר החדשים. אך בארץ ישראל עיברו את אלול באותה שנה. ונמצא שיום הכיפורים חל ב"א תשרי לפי חשבון בני בבל. (493)

אמרי ליה: אסחיד! בא והעד בפני בית דין שעיברו את אלול, ונסמוך על דבריך.

אמר להו: לא שמעתי מפני בית דין שאמרו ביום העיבור [יום השלשים ואחד] "מקודש".

ולהלן [עמוד ב] שנינו שאין השלוחין יוצאים לגולה להעיד על עיבור החדש עד שישמעו מבית דין שקידשוהו, ואף על פי שהם יודעים שלא קידשוהו ביום השלשים, ועל כרחם יקדשו ביום העיבור. (494)

493. וצריך לומר שלוי הגיע לבבל סמוך ל"א תשרי שבחשבונם, שהרי לדבריו היה אותו היום יום הכיפורים, ואסור לצאת חוץ לתחום. תוספות וראשונים. ועיין שם פירוש נוסף.

494. מדברי הריטב"א נראה שבבבל נהגו כדין את יום הכיפורים ב' תשרי שבחשבונם. מפני שקידוש החדש נקבע על פי בית דין. ובית דין תקנו שבני הגולה יסמכו על חשבונם, ולא יסמכו

על השליח אלא אם כן הוא אומר ששמע מבית דין מקודש, אבל אם העיד השליח ששמע "מקודש" חובה עליהם לסמוך על דבריו.

ותוספות כתבו שלוי הניח את בני בבל לאכול ביום הכיפורים, מפני שהגמרא להלן [כה א] דורשת מהכתוב "אשר תקראו אתם" [ויקרא כג] — אתם [בית דין, תקראו את המועדים], ואפילו שוגגין, ואפילו מזידין, ואפילו מוטעין. ועיין רשב"א.